

ČESKÝ MINISTR KRAJAN V PŘEDLITAVSKÉ VLÁDĚ

JAN KAHUDA

Jako labutí píseň doktorského semináře Luboše Velka na pražské filozofické fakultě byla počátkem roku 2016 obhájena doktorská disertace Martina Klečackého věnovaná působení českého ministra krajana v předlitavské vládě na přelomu 19. a 20. století. S potěšením lze konstatovat, že hned v následujícím roce je tato neobyčejná freska vydávána v nově založené ediční řadě České moderní dějiny připravované nakladatelstvím Academia ve spolupráci s Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR, jehož je Martin Klečacký pracovníkem.

K tématu zasahujícímu do dějin správy s přesahy do dějin politických, ale i sociálních a kulturních, přistoupil autor s rozmyslem a především vyzbrojen mimořádným přehledem o pramenné základně, ale i o relevantní literatuře, včetně v řadě případů velice obtížné literatury právnické. Tématu dějin úřednictva a byrokracie se věnuje již několik let. Je autorem několika studií, spoluautorem biografického slovníku představitelů soudní správy, část své pramenné základny představil nedávno dvousvazkovou edicí.¹

Úřadu českého ministra krajana nebyla až s podivem dosud věnována větší pozornost, nepočítáme-li literaturu věnovanou jeho některým představitelům. Z nich se největší obliby české historiografie těší Antonín Rezek (úřad zastával v letech 1900–1903). Přitom jde o téma atraktivní, vysoce aktuální, i když heuristicky i metodologicky nesmírně náročné. Hlavním archivním pramenem této práce je bezesporu fond Ministr krajana uložený v Národním archivu v Praze, poměrně rozsáhlý celek získaný při spisové rozluce s Rakouskem ve 20. letech 20. století. Dále byl výzkum prováděn v dalších fondech Národního archivu, zejména fondu Prezidium ministerské rady Vídeň a fondech zemských úřadů, ale i v těch částech registratur vídeňských ministerstev, které byly získány rovněž při zmíněné rozluce. Detailní průzkum pak byl doplněn rovněž ve Vídni, zde především v Rakouském státním

1 Viz zejména Klečacký, Martin: Iluze nezávislosti. Sociální status c. k. soudce v konfliktu loajaliti mezi národem a státem na přelomu 19. a 20. století. *Český časopis historický* 112, 2014, s. 432–462; Stupková, Marie – Klečacký, Martin: Slovník představitelů soudní správy v Čechách v letech 1849–1918. Praha 2015 a Klečacký, Martin: Český „konzul“ ve Vídni. Politická korespondence c. k. ministra krajana Antonína Rezka s mladočeským předákem Bedřichem Pacákem. Praha 2014 a týž: Český „konzul“ ve Vídni II. Politická korespondence c. k. ministra krajana Antonína Rezka s mladočeskými politiky Václavem Škardou a Karlem Kramářem. Praha 2017.

archivu, oddělení Všeobecný správní archiv. Jako velice důležitý se pak ukázal směr výzkumu směřující do osobních archivů jednotlivých protagonistů, samotných ministrů krajanů, ale i dalších osobností politického života dané doby (nejvíce z nich je uloženo v Archivu Národního muzea a Literárním archivu PNP), ale i do archivů šlechtických rodů, z nichž pocházeli někteří vysocí státní úředníci (Coudenhove, Thun-Hohenstein). Jen takovou „mravenčí“ prací bylo možné rozplést chod jednotlivých písemností a informací a postihnout plně správní charakteristiku úřadu. Nezůstalo ovšem jen u toho.

Sám autor si cíle své práce formuloval následovně:

1. analýza vlastní činnosti českého ministra krajana, jeho kompetenční působnost v rovině teoretické i reálné politiky,
2. rozbor činnosti českého ministra krajana jako činitele na poli nacionalizace státní správy Předlitavska, postižení jeho vazeb na českou politickou reprezentaci,
3. role ministra krajana při prosazování českých úředníků do různých rovin státní správy (v jednotlivých kapitolách pak zkoumáno na rovinách ústřední, zemské a regionální)²

Samotná kniha je rozdělena do čtyř kapitol. V první z nich autor sleduje formování úřadu českého ministra krajana od konce 70. let 19. století, kdy ve vládě Eduarda Taaffeho zastával tuto funkci Alois Pražák. Tradice ministrů krajanů se táhne ovšem již do roku 1871, kdy byl tzv. haličským ministrem jmenován Florian Ziemiałkowski. Mimochodem instrukce vymezující jeho pravomoci byla použita později i pro české ministry krajana. M. Klečacký se soustředí na období vymezené léty 1898 (jmenování prvního českého ministra v předlitavské vládě, kterým byl ministr financí Josef Kaizl) a 1909 (kdy rezignoval poslední český ministr krajan Jan Žáček). Za vrcholnou fázi úřadu lze považovat léta 1900–1903, kdy úřad zastával historik Antonín Rezek, a poté léta 1906–1907, kdy byla funkce ministra krajana obsazena advokátem a politikem Bedřichem Pacákem. M. Klečacký si klade základní otázku týkající se kompetenci a odpovědnosti ministra krajana. Byl jakousi dvojjedinou osobností, na jedné straně členem vlády hájícím její politiku, na druhé straně exponentem české stranické politiky, která vytvoření úřadu prosadila a považovala jej za svůj přirozený vlivový nástroj. Vybalancování obou těchto proudů záleželo plně na dobových okolnostech a především osobnostních předpokladech jednotlivých ministrů, jejich vztahu k ministerskému předsedovi, ostatním členům vlády i českému poslaneckému klubu na říšské radě.

Hlavní kompetencí českého ministra krajana byla personální politika, tedy snaha o prosazení českého úřednictva do funkcí ve státní správě v širokém spektru. Jak

2 Na s. 14 recenzované práce: „Cílem této práce bude objasnit vztah mezi českým ministrem krajanem a mladočeskou stranou jako nejmocnější silou v českých oblastech Čech, mezi tímto ministrem jako členem vlády a dalšími vysokými představiteli státní správy.“

taková personální politika vypadala, detailně a přitom velmi přehledně ilustruje Martin Klečacký v dalších kapitolách své práce. Ty jsou věnovány zemské úrovni (interakce českého ministra krajana a českého místodržitele, prosazení funkce druhého viceprezidenta místodržitelství, obsazování míst přednostů departementů, viceprezidenta zemské školní rady, zemského finančního ředitelství a dalších funkcí), rovněž ústřední (interakce s dalšími českými ministry, obsazování funkcí v úředním aparátu ministerstev) a konečně na úrovni regionální, kde si autor jako příklad vybral národnostně komplikovaný politický okres České Budějovice (obsazování funkcí na okresním hejtmanství, krajském soudu, okresním finančním ředitelství, poštovním úřadě a dokonce budějovickém biskupství).

Podrobné sledování všech těchto jednání, jak na oficiální, tak na neoficiální úrovni, vedlo autora k promýšlení obecnějších otázek a formulování řady důležitých závěrů. Výsledkem práce není jen zasazení úřadu do správní mapy monarchie, ale také analyzování limitů a možností působení politických stran, důležitá otázka loajality³ státního úředníka a postižení vazeb mezi úřednictvem a politikou. Řadu těchto otázek by bylo dobré dále rozpracovávat i pro pozdější období. Stejně tak je základní otázkou, nakolik byla instituce ministra krajana úspěšná z hlediska obecného vývoje země. Bezpochyby dokázal reálně ovlivnit řadu jednání, intervenovat a především prosadit personální složení řady institucí, na straně druhé byla z dlouhodobého hlediska tato čechizace veřejné správy slepou uličkou pro další vývoj zemského národa a křehké česko-německé rovnováhy. Je nepochybné, že si toho musela být česká politická reprezentace vědoma.

Práce Martina Klečackého je prací v různých ohledech obdivuhodnou, v široké heuristice, jasné a objevné analýze i přehledné interpretaci. Pozitivně působí i její grafická úprava s řadou obrazových a dalších příloh. Věřme, že podnítí další výzkum zatím málo frekventovaných otázek a dějinných období.

Klečacký, Martin: Český ministr ve Vídni. Ve službách císaře, národa a politické strany, Academia ve spolupráci s Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR. Praha 2017, 303 s.

3 Tamtéž, s. 266: „Rakouský byrokrat mohl v sobě chovat loajalitu k národu či přinejmenším sympatie k jazyku, který pokládal za mateřský, tyto city však překrývala vrstva věrnosti a vystupování na veřejnosti. Ideální úředník podle představy českých politiků v sobě měl mít vrstvu věrnosti císaři a státu, bez toho by jeho fungování ve státním aparátu nemohlo být vůbec myslitelné, ovšem tuto slupku měla celkově překrýt vrstva loajality k národu.“